Аксьонова Інна
Вінниця

СТАТУС СИНТАКСИЧНИХ КОНКРЕТИЗАТОРІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Питання конструкцій конкретизування досліджувалося в багатьох працях українських та російських мовознавців: Т. А. Александрової, В. В. Бабайцевої, Н. С. Валгіної, І. Р. Вихованця, О. М. Гвоздєва, Д. Н. Золотарьова, Б. М. Кулика, Г. Н. Манаєнко, М. Я. Оленяк, О. М. Пєшковського, А. Ф. Прияткіної, Д. Е. Розенталя, О. Г. Руднєва, Є. М. Сидоренко, І. І. Слинька, Т. Б. Фунтової, М. М. Шанського та ін. Дослідження тривають на сучасному етапі, оскільки досі не вирішено це дискусійне питання, немає загальноприйнятого системного погляду щодо цієї категорії.

Вивчення конструкцій конкретизування почалося з ІІ половини ХХ ст. Увів поняття про уточнення М. М. Шанський: «Уточнення як пояснювальні члени виступають у реченні … завжди у вигляді відокремленого члена, як правило після того члена, який вони пояснюють або визначають, і можуть бути при будь-якому члені речення» [1: 92]. З того часу виникає багато різних поглядів щодо визначення цієї категорії.

Наприклад, у навчальному посібнику «Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання», авторами якого є І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська, використовується поняття «пояснювально-уточнювальні звороти». Це поняття автори посібника тлумачать так: «під пояснювально-уточнювальними зворотами необхідно розуміти такі відокремлені конструкції, які пов'язуються з різними членами речення особливим пояснювальним чи уточнюючим зв'язком» [5: 364]. Мовознавці розмежовують уточнення та відокремлені члени речення, вказують, що вони відрізняються структурно і семантично. Семантично уточнення «конкретизують компоненти висловлення, в той час як напівпредикативні звороти містять додаткове повідомлення. Зі структурного погляду пояснювально-уточнювальними зворотами можуть бути будь-які члени речення – головні і поширюючі, тоді як напівпредикативними – тільки поширюючі члени… Напівпредикативні звороти можуть бути постпозитивні і препозитивні, пояснювально-уточнюючі майже завжди постпозитивні, бо цього вимагає пояснення чи уточнення» [5: 364].

І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко наголошують, що уточнювальні компоненти поєднуються з граматичною основою речення опосередкованим синтаксичним зв'язком. А. П. Загнітко зазначає, що доцільно говорити про «уточнювально-пояснювальні компоненти» і визначає такі основні критерії їх виділення: 1) безсполучниковий зв'язок членів ряду, 2) обов'язкова

відокремлювальна інтонація, яка зв'язує другий член з першим і є єдиним показником відношень між ними.

Т. Б. Фунтова кваліфікує уточнення як логіко-граматичну категорію, виділяє такі її диференційні ознаки: двочленність конструкції (уточнюваний – уточнювальний компонент), особливі комбінації засобів вираження компонентів уточнення; специфічна інтонація уточнення; безсполучниковий і сполучниковий зв'язок. Мовознавець зазначає, що уточнення необхідно відмежовувати від пояснення, включення, виключення, відокремлення, прикладки і т. д.

Л. В. Захарова використовує поняття «відокремлені другорядні члени зі значенням уточнення» і розглядає їх у складі ускладненого простого речення. Дослідниця визначає уточнювальну конструкцію як двокомпонентну структуру, основою якої є подвійний приєднувальний зв'язок і яка слугує синтаксичною формою для реалізації семантичного уточнення певного члена речення [3: 103]. Л. В. Захарова з'ясовує самостійний статус категорії уточнення, зіставляючи її з такими суміжними категоріями, як пояснення, включення.

Н. С. Фоміна розглядає синтаксичні конкретизатори як засіб утворення стилю прози М. С. Лєскова. Науковець визначає широко межі поняття синтаксичних конкретизаторів. На думку Н. С. Фоміної, це пояснювальні конструкції, уточнювальні члени речення, субстантивні звороти, однорідні члени речення з препозитивним узагальнювальним словом та інші суміжні семантико-синтаксичні явища.

М. Я. Оленяк здійснює ґрунтовний аналіз уточнення в англійській, українській та польській мовах. Як вважає дослідниця, «уточнення – це логіко-синтаксична категорія, яка є засобом реалізації прагматичних цілей та комунікативної заданості, формальним показником якої є як мінімум бінарна конструкція, в якій компоненти співвідносяться відповідно до обсягу інформації, що передається» [4: 5]. М. Я. Оленяк наводить критерії розмежування уточнення з іншими суміжними категоріями: прикладкою, вставкою, однорідними членами речення, включенням, виключенням та поясненням. А також зазначає, що ці категорії можуть входити до складу уточнювальної конструкції за певних умов.

Отже, синтаксичний конкретизатор – це самостійна категорія, яка має свої диференційні ознаки і потребує ґрунтовного осмислення, враховуючи нові досягнення лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Галкина-Федорук Е. М.* Современный русский язык : Синтаксис / Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский. – М., 1958. – С. 87–96.

2. *Загнітко А. П.* Теоретична граматика української мови : Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

3. *Захарова Л. В.* Уточнительные конструкции в строе простого предложения современного русского языка / Л. В. Захарова // Известия Российского государственного педагогического университета им А. И. Герцена. –2007. – № 12 (33). – С. 101–104.

4. *Оленяк М. Я.* Уточнення та суміжні з ним категорії в англійській, українській та польській мовах / М. Я. Оленяк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 13. – С. 5–17

5. *Слинько І. І.* Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навчальний посібник / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.

Білецька Олена
Вінниця

СТРУКТУРНА ІЗОЛЯЦІЯ ІМЕННИКОВИХ ТРИКОМПОЗИТІВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. Засадничим критерієм для виділення композитів з-поміж вільних синтаксичних сполучень, особливо на ранніх етапах розвитку словоскладання, вважається ізоляція цих одиниць, на яку першими звернули свою увагу В. Вільманнс і Г. Пауль. Так, В. Вільманнс зазначає, що синтаксичнозв'язані слова перетворюються на композити тільки тоді, коли компоненти, з яких вони складаються, певною мірою ізолюються. Витоки такої ізоляції слід шукати у тому, що «синтаксичне поєднання містить у собі семантичний зміст, який неможливо визначити поєднанням значень окремих елементів. Так, іменник *der Großvater* 'дідусь' позначає дещо інше, ніж *der große Vater* 'великий тато', а значення іменника *der Bundesrat* 'бундесрат' не виводиться із значень його компонентів» [2: 3]. Г. Пауль також визнає ізоляцію визначальним критерієм для ідентифікації композитів і виділяє при цьому два її види – синтаксичну та структурну. Його розуміння синтаксичної ізоляції повністю збігається із тлумаченням ізоляції за В. Вільманнсом, тобто значення композита є ширшим, ніж сума значень його компонентів. Структурна ізоляція полягає у тому, що у складному слові один із компонентів зазнає певних змін у своїй структурі і, тим самим, відрізняється від простого слова у вільному вживанні. До таких змін відносяться фонетичні та морфологічні зміни, вживання у якості безпосередніх складників композитів різних флексійних форм або додавання до них нових елементів [1: 5].

2. У пропонованому дослідженні йдеться про структурну ізоляцію